

землеволодіння, яку він склав як чиновник із особливих доручень, давав зрозуміти, що вже час, паралізуючи «ворожі сили», звернути увагу на місцеве населення - співника російського уряду [4, с. 161].

Уряд, зваживши на інтелект О. Дондукова-Корсакова та на вміння знаходити спільну мову з місцевою інтелігенцією, яка перебирала на себе повноваження національної еліти, призначив його командувачем 13-го армійського корпусу в Болгарію, де він у 1878-1879 рр. як російський комісар запроваджував конституцію [7, с. 212].

Отже, постать російського чиновника О. Дондукова-Корсакова серед інших імператорських сановників в Україні виділяється своєю прогресивністю та певним усвідомленим необхідності проведення зваженої національної політики, яка б базувалась не на конфронтації та адміністративних обмеженнях щодо цілком справедливих очікувань і прагнень з боку українців, а необхідності пошуку відповідної викликам часу моделі співпраці імперської адміністрації краю з ними. Саме ж ставлення і діяльність О.Дондукова-Корсакова щодо українського національного питання й представників української національної інтелігенції проходило в імперському руслі з асиміляції краю та прилучення «малоросів» до «великоросів».

ЛІТЕРАТУРА

1. Коляда, Ігор. «...Розбуркав національну свідомість багатьох млявих, пригнічених українців»: (до 135-річчя заснування Південно-Західного Відділу Імператорського Російського Географічного Товариства) / І. Коляда, В. Милько // Історія в школі. – 2008. – № 1. – С. 6-12.
2. Коляда І. А. Суспільно-політична діяльність української інтелігенції в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / І. А. Коляда; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 43 с.
3. Міяковський В. Ювілей цензурного акту 1876 року / В. Міяковський. – Київ: Друк, 1926. 16 с.
4. Миллер А. «Украинский вопрос» в политике властей и русаком общественном мнении (вторая половина XIX века) / А.Миллер. – СПб, «Алетейя», 2000. - 260 с.
5. Савченко Ф. Я. Заборона України 1876 р.: до історії громадських рухів на Україні 1860-1870-х рр. / Ф. Я. Савченко . Українська академія наук. – Харків; Київ : державне видавництво України, 1930. – 414 с.
6. Шандра В.С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – поч. XX ст. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2005. – 427 с.
7. Шандра В.С. Проблеми управління Правобережною Україною: Київське генерал-губернаторство за О.М.Дондукова-Корсакова (у 1869-1878 рр.) / В.С.Шандра // Проблеми історії України XIX-XX ст.. – 2006. – Вип. 6. – С.193-213.

REFERENCES

1. Kolyada, Igor. "... Rebuilding the national consciousness of many lethargic, oppressed Ukrainians": (to the 135th anniversary of the founding of the Southwest Department of the Imperial Russian Geographical Society) / I. Kolyada, V. Milko // History at school. - 2008. - No. 1. - P. 6-12.
2. Kolyada I. A. Social-political activity of the Ukrainian intelligentsia in the Russian Empire in the second half of the XIX - early XX centuries. : author's abstract. dis ... Dr. East. Sciences: 07.00.01 / I. A. Kolyada; Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University. state ped Un-t them. G. Skovoroda. " - Pereyaslav-Khmelnytsky, 2010. - 43 s.
3. Miyakovsky V. Anniversary of the censorship act of 1876 / V. Miyakovsky. - Kyivvdruck, 1926. - 16 p.
4. Miller A. "The Ukrainian Question" in the policy of the authorities and the fool of the public opinion (second half of the XIX century) / A. Miller. - St. Petersburg, "Ateleya", 2000. - 260 p.
5. Savchenko F. Ya. Prohibition of Ukraine in 1876: to the history of social movements in Ukraine in the 1860-1870s / F. Ya. Savchenko. Ukrainian Academy of Sciences. - Kharkiv; Kyiv: State Publishing House of Ukraine, 1930. - 414 pp.
6. Shandra VS Governor-General in Ukraine: XIX - beg. XX century / NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. - K. : Institute of History of Ukraine, 2005. - 427 p.
7. Shandra VS Problems of Management of the Right Bank Ukraine: Kyiv Governor General for O. M. Dondukov-Korsakov (in 1869-1878) / VS Shandra // Problems of the History of Ukraine of the XIX-XX centuries. - 2006. - Вип. 6. - p.193-213.

УДК 930.2003

Андрусенко Я. В.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ: «РОСІЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА УКРАЇНИ В ПОЛІТИЦІ КОРЕНІЗАЦІЇ 20-30-Х РР. XX СТ.»

В даній статті розглянута методика організації роботи студентів під час вивчення теми російська національна меншина України в політиці коренізації 20-30-х рр. XX ст. На основі раніше невідомих джерел було висвітлено особливості політики коренізації стосовно російської національної меншини України та розглянуто сучасні методи викладання даної теми у вищій школі.

***Ключові слова:** коренізація, російська національна меншина, національні райони, організація роботи студентів, практична робота.*

Андрусенко Я. В. Методика проведення практичної роботи студентів во время изучения темы: «Русское национальное меньшинство Украины в политике коренизации 20-30-х гг. XX в.».

В данной статье рассмотрена методика организации работы студентов во время изучения темы русское национальное меньшинство Украины в политике коренизации 20-30-х гг. XX в. На основе ранее неизвестных источников были отражены особенности политики коренизации относительно русского национального меньшинства Украины и рассмотрены современные методы преподавания данной темы в высшей школе.

Ключевые слова: коренизация, русское национальное меньшинство, национальные районы, организация работы студентов, практическая работа.

Andrusenko Y. V. Organization of practical work of students during the study of the topic: "Russian national minority of Ukraine in the policy of corrosion 20-30-ies. XX century. "

The article is devoted the problem of organization of work of students are during the study of theme the Russian national minority of Ukraine in politics of coronation 20-30th of XX of century. On the basis of earlier unknown sources the features of politics of coronation were reflected in relation to the Russian national minority of Ukraine and the modern methods of teaching of this theme are considered at higher school.

Key words: coronation, Russian national minority, national districts, organization of work of students, practical work.

Постановка проблеми. Створення в Україні високорозвинутого громадянського суспільства, розбудова суверенної демократичної держави потребують суттєвих змін у підходах до формування нового покоління громадян, забезпечення більш ефективності навчання та виховання молоді, підвищення якості навчально-виховного процесу у вищій школі. Історія містить колосальну кількість дискусійних питань та тем, які потребують детального дослідження та вивчення. Тому в умовах розбудови сучасної системи освіти потрібно планувати роботу зі студентами з використанням різноманітних форм та методів навчання, залучати до наукової та дослідницької роботи. Сучасна методика викладання повинна спиратися не на засвоєння теоретичного матеріалу, а на створення такої атмосфери навчання, за якої студент під керівництвом викладача прагне опанувати факти, дати, події та самостійно здобувати знання. Важливою складовою навчальної діяльності студента виступає його самостійна робота, в тому числі самостійний аналіз студентами історичних першоджерел. Одним із шляхів цього є практична робота, яка є засобом здобуття нових знань. Істотними ознаками практичних робіт з історії України є висока міра самостійності у процесі виконання; менший, ніж звичайно, контроль з боку викладача, який тільки корегує готові висновки під час усної відповіді і при потребі надає студентам загальної консультації. Тому для більш широкого засвоєння історичних знань потрібно дослідити організацію роботи зі студентами під час вивчення малодосліджених тем за допомогою практичної роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз публікацій та досліджень останніх років свідчить про те, що проблемою організації пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з історії переймаються провідні українські дослідники і методисти: О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов, К. О. Баханов, Ю. Б. Малієнко, В. В. Островський, І. А. Костюк, Ю. С. Комаров та інші. Використана стаття В. А. Нестеренка у якій зазначено про стан політики коренизації серед російської національної меншини на Поділлі. В. Єфіменко у своїй статті зазначила особливості утворення російських національних районів.

Мета статті полягає у комплексному вивченні методики проведення практичних робіт зі студентами під час вивчення теми: «Російська національна меншина України в політиці коренизації 20-30-х рр. XX ст.».

Виклад основного матеріалу. Росіяни становили найчисельнішу етнічну меншину України. Як зазначає більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників, у її складі переважала міська людність переважно Слобідської та Південної України. За підрахунками О. Данильченка росіяни становили до 40% робітничого класу великих міст Південної України [3, с. 13].

Хід проведення практичної роботи з теми включатиме наступні елементи: з'ясувати, що таке політика коренизації стосовно національних меншин України; на основі дослідження документу постанови IV сесії ВУЦВК (лютий 1925 р.) «Про низове районування» дослідити створення російських національних сільрад на території України та національних районів; аналіз статистичних даних, а саме кількісний склад мережі російських рад на території України. Дослідити особливості стану політики коренизації у Заславі та її суперечливий характер.

Для першого етапу практичної роботи студенти повинні опрацювати та засвоїти наступний матеріал. Політика коренизації в Радянській Україні розпочалася згідно з рішеннями X – XII з'їздів РКП(б) та IV наради ЦК РКП(б). Її реалізація здійснювалася двома основними шляхами: українізацією та заходами щодо національних меншин. Стосовно національних меншин в Україні була створена низка спеціальних органів для практичного втілення цієї політики в життя, вирішення організаційних, культурно-ідеологічних та політико-правових питань національних груп. Роботою цих органів керувала ЦКНМ (Центральна комісія у справах національних меншостей) при ВУЦВК. Поряд з центральними органами Комісії у справах національних меншостей аналогічні утворення діяли при губернських і окружних виконавчих комітетах Рад. Для здійснення

роботи серед нацменшин створювалися комісії, члени яких призначалися президіями. Іноді, якщо не було необхідності у створенні бюро чи комісії, їх функції виконували уповноважені у справах національних меншин.

Впровадження практичних заходів відносно національних груп передбачало проведення певної підготовчої роботи, яка торкнулась обстежень місць компактного проживання національних меншин. Це дало фактичний матеріал щодо характеру соціально-господарської структури, особливостей побуту, культурно-освітнього стану обстеженого населення для розробки програми національно-державного будівництва серед етнічних груп, що населяли Україну [2, с. 111].

Другий етап роботи включатиме роботу з документом, а саме постановою сесії ВУЦВК (лютий 1925 р.) «Про низове районування». Створенню національно-територіальних одиниць сприяло надання національним меншинам ряду важливих пільг у справах місцевого самоврядування, особливо на етапі його становлення. Згідно з постановою IV сесії ВУЦВК (лютий 1925 р.) «Про низове районування» мінімальна норма, необхідна для організації звичайних адміністративних районів (25 тис. населення району), для національних адміністративних районів знижувалася до 10 тис. чоловік, національних сільських або селищних рад – із 1000 до 5007. Як бачимо, ця норма, потрібна для утворення або виділення національних районів та рад, зменшувалась у два-два з половиною рази порівняно із звичайними адміністративно-територіальними одиницями. Прийняття ряду спеціальних для національних меншин України законодавчих актів підготувало правовий ґрунт для формування унікальної системи національного районування в країні. У Плані роботи ЦК Нацмен на 1924 – 1925 рр. акцентувалась увага на притягування національних меншин до радянської влади і залучення їх у радянське будівництво. Звичайно, мова йшла й про утворення однорідних (зі значною перевагою моноетнічного населення) національно-адміністративних одиниць.

Протягом 1923-1925 рр. тривав процес масового виокремлення рад, переважно у сільській місцевості. У 1931 р. на Україні нараховувалося 25 національних районів, серед них 8 російських. Серед національних сільрад російських було 450.

Про ситуацію із реальним виконанням політики коренізації на момент створення ЦКНМ красномовно свідчить наступний факт. Серед існуючих у Київській окрузі 8 національних сільрад, лише у трьох російських діловодство було переведено на національну мову.

За даними Б. Чирка у 1932 р. на території УРСР було 23 національні райони, 1112 національних сільрад. У складі Дніпропетровської області існувало 2 російські національні райони – Кам'янський та Терпіннівський, у Харківській області 5 російських національних районів – Великописарівський, Верхньотеплівський, Олексіївський, Путивльський, Чугуївський [8, с. 122].

Особливу увагу слід зосередити на дослідженні статистичних даних мережі російських рад. Даний вид практичної роботи потребує самостійного дослідження джерел студентами. В другій половині 20-х років невпинно зростала мережа російських національних сільрад. Так, якщо в 1925 р. їх було 69, то у 1926 р. – 122, у 1927 р. – 292, у 1928 р. – 388, а у 1929 р. – 450 [7]. Їх географія була досить широкою – від півночі до півдня, від сходу до західних прикордонних районів. Так, в Путивльському російському національному районі діяли 42 сільради, в яких налічувалося 52,2 тис. чоловік, з них 49,8 тис. або 84% осіб російського походження, у Кам'янському російському національному районі було 3 сільради з 35,2 тис. чол. населення, з них 25,8 тис. росіян (73,2%), Сорокинському – 11 сільрад та 16,8 тис. населення (13 тис. росіян – 77,4%), Верхньотеплівському – 18 сільрад, 30 тис. населення (26,9 тис. росіян – 89,4%), Терпіннянському – 7 сільрад і 20,1 тис. населення (11,7 тис. – 58%), Олексіївському – 13 сільрад з 39,5 тис. населення (28,8 тис. росіян – 57,8%), Великописарівському – 11 сільрад, 34,3 тис. населення (17,9 тис. російського або 52,4%), Чугуївському – 17 сільрад з 43,5 тис. населення (30,3 тис. росіян або 69,7%). У 1926р. у 8 російських національних районах діяли 122 сільради, які охоплювали 397,2 тис. росіян, що становило 55,4% до загальної маси населення районів [7]. Навіть на Поділлі, де питома вага росіян була порівняно незначною, в цей час було виокремлено 5 російських сільських рад: Слободо-Чернятинську, Борсківську (Вінницька округа), Пилипонівську, Нова-Шурську (Тульчинська), Петрашівська (Кам'янецька). Протягом кількох наступних років їх кількість збільшилась. Було організовано ще 4 сільради (Новомикільську, Чернишівську, Аютинську, Пилипо-Борівську). Найбільше росіян включали в себе 1-2 тис. чоловік. Найбільше росіян включала Борсківська рада – 2548, найменше – Новомикільська (363), інші включали в себе пересічно 1-2 тис. чоловік [5, с. 209].

Найскладнішим завданням практичної роботи з даної теми буде останній етап, дослідження політики коренізації стосовно російської національної меншини у Заславі. Тут студенти повинні з'ясувати причини та характер суперечливої політики коренізації. Тому студенти повинні акцентувати увагу на наступному. У особливо суперечливому становищі з початком політики «коренізації» опинилася російська нацменшина, зосереджена в Заславі. Перепис 1926 року показав, що росіяни продовжують розмовляти російською мовою, й лише невелика частина їх українзувалася, на відміну, наприклад, від поляків, значна частина яких відрізнялася від українців лише католицьким віросповіданням. Проте російські школи в Заславі були реорганізовані в українські та гебрейські, хоча в них зберігались російські класи. До кінця 20-х років дерусифікацію освіти було в основному завершено. У Заславі залишилась одна спільна російсько-українська школа [5, с. 209]. Невизначеним залишався статус російської меншини. Значна частина росіян вважали себе корінним народом в республіці. Інша ж вважала себе національною меншиною та вимагала надання прав і привілеїв, що

гарантувалися іншим етносоціальним меншинам. При цьому ЦК КП(б)У розглядав як нацменшину тільки селян-росіян, а в місті росіяни-робітники та чиновники розглядалися як корінна нація. Оскільки в районі чисельність росіян була незначною, то й політична робота серед них велася набагато гірше, ніж серед поляків чи гебреїв. Можливо тому ця меншина в цілому виступила проти українізації. А можливо ще й тому, що складала найвагомішу частку в радянському апараті.

Отже, основне завдання практичної роботи має забезпечити сприймання, осмислення нового матеріалу, а також застосування нових знань на практиці, тобто виконання індивідуальних, парних, групових завдань. Практичні заняття з історії – важливий чинник реалізації компетентнісного підходу у навчання. Вони є умовою самореалізації особистості учнів у навчанні, сприяють формуванню в учнів самостійності, наполегливості, пізнавальної активності, інформаційної компетентності учнів.

Таким чином, практика проведення практичних робіт свідчить, що там, де вони проводяться систематично, студенти краще використовують зміст історичних знань під час аналізу причин і наслідків історичних подій, глибше дають характеристики різним фактам, явищам, відомим діячам, пам'яткам культури тощо. Слід відзначити, що ці студенти, як правило, виявляють більше самостійності, впевненості у власних силах, уміють відстоювати свою точку зору, творчо, нестандартно підходять до розв'язання складних завдань. Багато з того, про що написано вище, може бути спірним, вимагає розвитку і дальшої розробки, але, безперечно, те, що нині викладання історії неможливе без розвитку практичного підходу до навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буденко А. І. Радянське будівництво серед нацменшин / А. І. Буденко. – Х., 1928. – с. 17.
2. Гуцало Л. Національні меншини України в політиці коренізації 20-30-х років ХХ століття / Л. Гуцало // Наукові записки. Випуск 29. – С. 110-124.
3. Данильченко О. П. Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. ХХ ст. / О. П. Данильченко – К.: Ін-т історії України АН України, 1993. – 58 с.
4. Єфіменко Вікторія. Створення російських національних районів УСРР / Вікторія Єфіменко // Проблеми історії України: факти, судження пошуку. – 2012. – 21. – С. 72-99.
5. Нестеренко В. А. Росіяни на Поділлі в період «коренізації» в 20 роки ХХ століття / В. А. Нестеренко / Наукові записки КПДПУ. Історичні науки. Т. 4 (6). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 209-214.
6. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
7. ЦДАВО України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 249. – Арк. 29.
8. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20-30 рр. ХХ ст.) / Б. В. Чирко. – К.: Асоціація «Україна», 1995. – 215 с.
9. Чирко Б. В. Національні меншості на Україні у 20-х-на поч. 30-х рр.: (Огляд документів ЦДАЖР УРСР) / Б. В. Чирко // Архіви України. – 1990. – №1. – С. 28-33.

REFERENCES

1. Budenko A.I. Soviet Construction among National Minorities / AI Budenko. - H., 1928. - p. 17
2. Gutsalo L. National Minorities of Ukraine in the Politics of Rooting of the 20-30s of the XX Century / L. Gutsalo // Scientific Notes. Issue 29. - P. 110-124.
3. Danilchenko O. P. Ethnic groups of the south of Ukraine: economic and socio-political situation in the early 20's. XX century. / O. P. Danilchenko - K. : Institute of History of Ukraine of the Academy of Sciences of Ukraine, 1993. - 58 p.
4. Efimenko Victoria. Creation of Russian national regions of the Ukrainian SSR / Viktoriya Yefimenko // Problems of Ukrainian history: facts, judgment of search. - 2012 - 21 - C. 72-99.
5. Nesterenko V.A. Russians in Podillya during the period of "coronentionation" in 20 years of the XX century / VA Nesterenko / Scientific notes of the KPDPU. Historical sciences. T. 4 (6). - Kamyanets-Podilsky, 2000. - P. 209-214.
6. Poemtun O. I. Methodology of teaching history in school / O. I. Pometun, G. A. O. Freiman. - K. : Genesis, 2005. - 328 pp.
7. TsDAVO of Ukraine. - Fr. 413. - Op. 1. - Sp. 249. - Arch. 29
8. Chirko B.V. National Minorities in Ukraine (20-30 years of the XX century) / B.V. Chirko. - K. : Association "Ukraine", 1995 - 215 p.
9. Chirko B.V. National Minorities in Ukraine in the 20's at the beginning. 30th years: (Review of documents of the Central State Library of the USSR) / B.V. Chirko // Archives of Ukraine. - 1990. - №1. - pp. 28-33.

УДК 94:329(477.52)

Самотуга І.С.
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА НА СУМЩИНІ

У статті розкрито особливості діяльності ОУН та УПА на території Сумської області.

Ключові слова: ОУН, УПА, рух Опору, визвольний рух.

Самотуга І.С. Деятельность ОУН -УПА на Сумщине

В статье раскрыты особенности деятельности ОУН и УПА на территории Сумской области